

Т. М. Ткачук (м. Галич)

КЕРАМІЧНИЙ КОМПЛЕКС З НЕЗВИСЬКА ІІ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ГЕНЕЗИСУ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЧИНИ, БУКОВИНИ І ПОДІЛЛЯ

Одним із важливих напрямків дослідження трипільської культури, яка зараз датується першою половиною п'ятого – початком третього тисячоліття до нашої ери, є виділення локальних груп, з яких вона складалася. Це неможливо зробити без публікацій відносно добре розкопаних пам'яток. Порівняння та співставлення кераміки (поряд з іншими матеріалами) дозволяють зрозуміти походження та динаміку розвитку територіальних груп трипільських поселень, побачити специфічні риси виготовлення та орнаментативності посуду, притаманні для кожної з них. Тому ця робота присвячена публікації столового посуду з трипільського поселення біля села Незвисько Городенківського району Івано-Франківської області, його третього шару, який датується етапом ВІІ (початком ІV тис. до н. е.).

Археологічні дослідження багатошарових поселень Верхнього Подністров'я і Попруття (а також територій, які прилягають до них з півдня) дали можливість отримати добре документовану періодизацію розвитку Трипільля на цих землях [1].

Пам'ятки етапу ВІ – ВІІІ були виділені в окрему заліщицьку групу [2]. Хоча поселення етапу ВІІІ були відомі давно (Городниця, Бодаки), але лише розкопки К.К.Черниш* у 50-х р. багатошарового Незвиська дозволили отримати великий керамічний комплекс середини етапу ВІІ (3-й шар), що частково заповнило проміжну ланку між етапами ВІ – ВІІ і СІ у розвитку традицій виготовлення та орнаментативності столового посуду [3]. Поселення початку етапу ВІІІ у цьому регіоні поки що невідомі. Тому зважаючи на велике значення керамічного комплексу Незвиська ІІІ, який репрезентує початок орнаментальної стилістики, яка характерна для більш пізнього шипинецького посуду, важливо знову детальніше звернутись до цього матеріалу.

У колекції, яка знаходиться в Івано-Франківському краєзнавчому музеї, зберігаються фрагменти 515 столових посудин етапу ВІІІ. З них 314 піддаються графічній реконструкції: 85 мисок (27 %, рис. 1-30), 88 кубків (28 %, рис. 31-50), 58 біконічних амфор (18,4 %, рис. 51-69), 26 грушоподібних посудин (8,2 %, рис. 70-80), 17 покришок до них (5,4 %, рис. 81-86), 31 кратер (9,8 %, рис. 87- 99), 9 “біноклів” (2,8 %, рис. 100-103). Найчастіше для їхнього розпису ви користували виключно чорну (17 екз., 3,3 %).

* Автор висловлює подяку К.К. Черниш, І.І. Зайцю, С.О. Гусеву, О.О. Якубенку за можливість ознайомитися з колекціями кераміки з Незвиська, Ворошилівки та Володимирівки, що дало змогу оперувати статистичними даними

На 28 посудинах усіх типів (крім біноклів) є червоні, чорні або білі діагональні чи вертикальні смуги, що перетинають орнаментальні схеми (рис. 6, 37- 39, 43, 61, 81, 89, 96).

На етапі VII пам'ятки типу Незвисько III займали значну територію, кордони якої сягали на півночі ріки Горинь (Бодаки), а на сході району м. Кам'янець – Подільського (Голосків).

Міграцією населення з цього регіону пояснює появу посуду орнаментованого білою і чорною фарбами, серед кераміки поселень середньобузької групи (Ворошилівка, Сосни), дослідник цих пам'яток С.О.Гусев [4]. Дійсно, відсоток такого посуду тут значний, навіть більший, ніж у Незвиську III. Так, зі 166 посудин Ворошилівки, на яких зберігся орнамент, 35 мають білу і чорну орнаментацию (21 %). Крім того, на посуді з цього поселення маємо багато зображень S-подібних вертикальних дуг (41,9 %), інші дуги – горизонтальні. Слід звернути увагу на те, що горизонтальні S-подібні дуги не характерні для керамічного комплексу Незвиська III (всього маємо 2 екз.). Натомість вертикальні дуги домінують. Цікаво, що на східному поселенні етапу VII Володимирівка вертикальні S-подібні дуги в орнаментации складають лише 15,6 % від усіх схем із таким розписом, а горизонтальні – 84,3 %. Серед орнаментальних схем, які принесло з собою на Середнє Побужжя населення з Верхнього Подністров'я є метопні розписи із зіркоподібними знаками в їхніх серединах [4, 107; рис. 278, 4, 8]. Із цією міграцією пов'язане добре документоване (в результаті петрографічного аналізу, проведеного В.Ф.Петрунем), переорієнтування з середньодніпровських на волинські та верхньодністровські родовища крем'яної індустрії середньобузьких поселень [4, 255-256]. Можливо, основною спеціалізацією верхньодністровських общин був видобуток кременю та солі [5]. На користь першого говорить відкриття крем'яних штолень біля с. Буківна Івано-Франківської області [6].

На етапі CI на території Буковини, Галичини, Поділля і румунської Молдови на основі традицій пам'яток типу Незвисько III-Бодаки утворилась шипинецька локальна група (північна група (за Т.Г.Мовшею), або шипинецька підгрупа петренської групи (за С.М.Рижовим). Поселення цього часу займали Верхнє Подністров'я (Марківці, Сокіл, Більшівці (2-й шар), Поділля (Більче-Золоте Сад II, Блищанка (ур. Горби). На сході кордон локальної групи проходив у районі м. Кам'янець-Подільського (Ходоровці); на півдні, на Буковині, до цієї групи відносяться поселення Шипинці Б, Хрешатик, Дорошівці, Магала, Рингач, Бабино; на південному заході, в румунській Молдові, – Трушешти, Стінча Стефанешті, Ріпічені Гура-Гістопулуй [7].

Орнаментальні традиції посуду цих поселень стали складовою частиною (своєрідним субстрактом) кошиловецького мальованого посуду початку CII.

СТОЛОВИЙ ПОСУД ІЗ НЕЗВИСЬКА III.

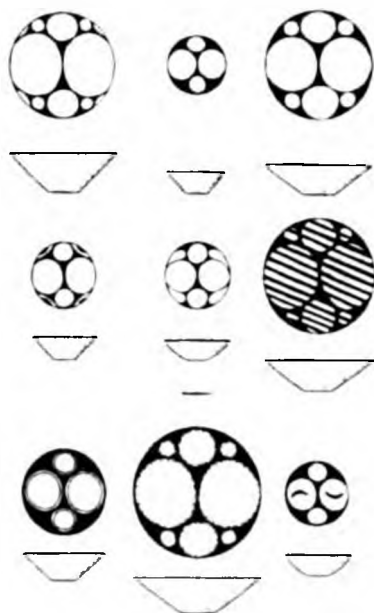

Рис. 1.

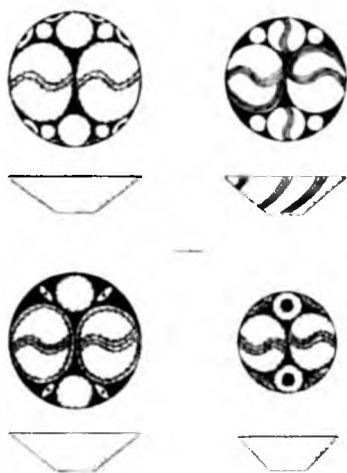

Рис. 3.

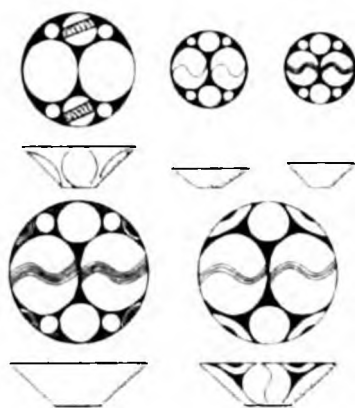

Рис. 2.

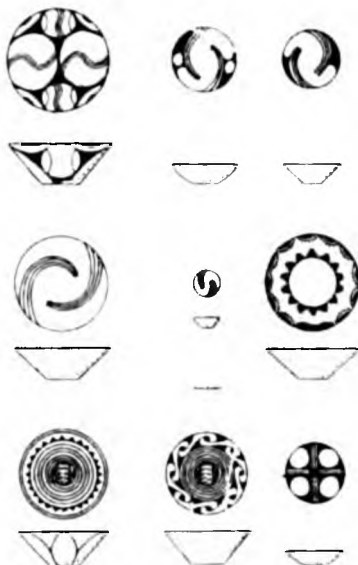

Рис. 4.

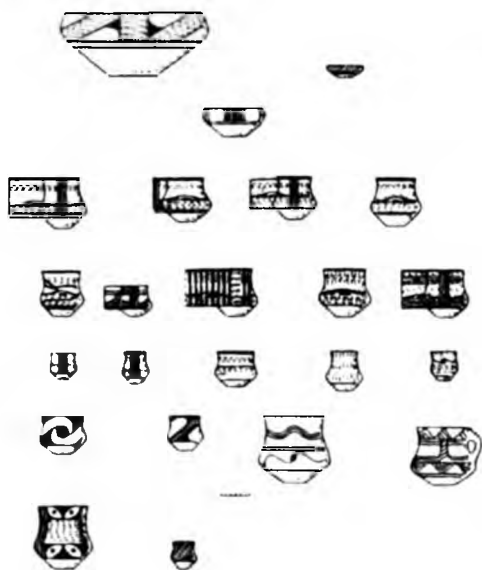

Рис. 5

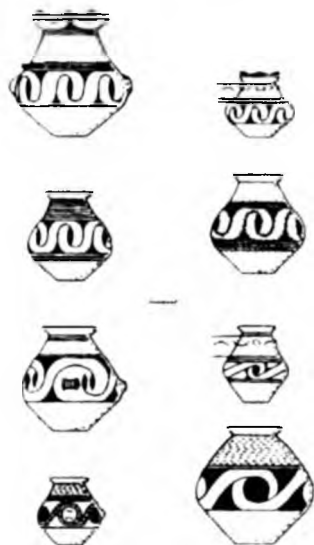

Рис. 6

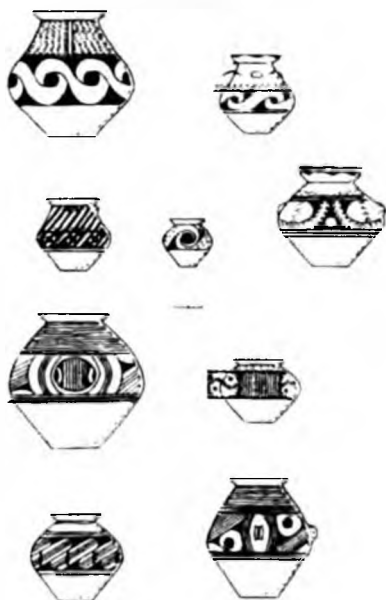

Рис. 7

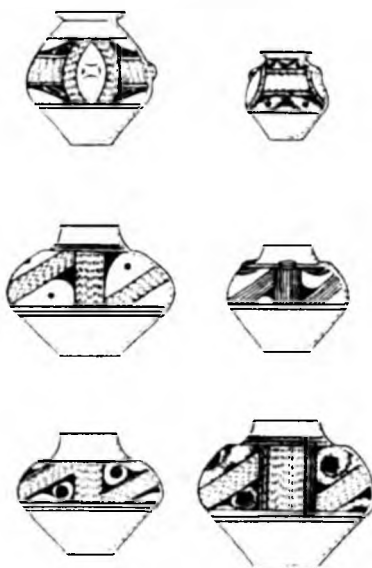

Рис. 8

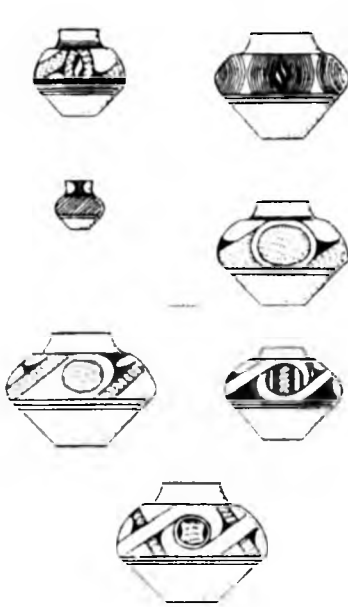

Рис. 9.

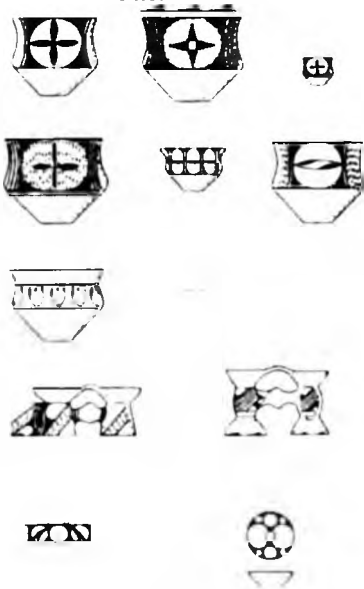

Рис. 11

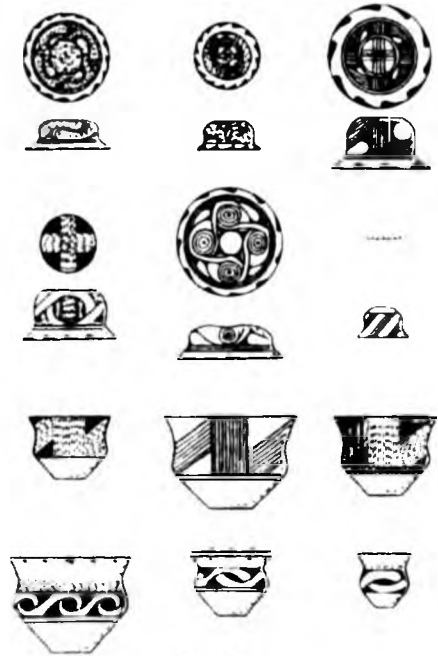

Рис. 10.

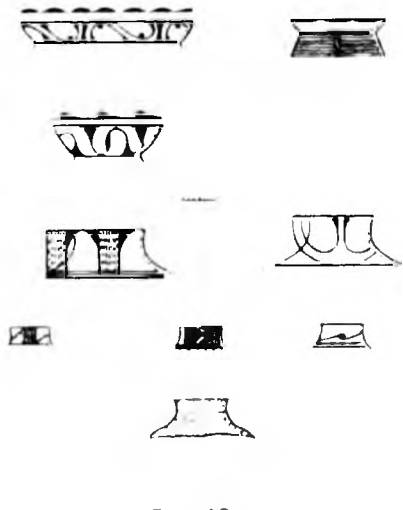

Рис. 12

1. Кандиба О. Досліди на Галицькому Поділлі в рр. 1928 та 1929 // Записки наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка – Львів, 1937. – т. CLIV. – С.7-9; Мовша Т.Г. О северной группе позднетрипольских памятников // СА – 1971–№ 1. – С.31-54; Черныш Е.К. Энеолит Правобережной Украины и Молдавии // Энеолит СССР. – М., 1982. – С.172-173; Конопля В.М., Круц В.А., Рыжов С.Н. Трипольские памятники Верхнего Поднестровья // Проблемы истории та археології давнього населення Української РСР. Тези доповідей. – К., 1989. – С.103-104.

2. Виноградова Н.М. Племена Днестровско-Прутского междуречья в период расцвета трипольской культуры. – Кишинев, 1983. – С.14-41.

3. Черныш Е.К. К истории населения неолитического времени на Среднем Приднестровье // Материалы и исследования по археологии СССР. – 1962. – № 102. – С.45-58.

4. Гусев С.О. Трипільська культура Середнього Побужжя рубежу IV- III тис. до н.е. – Вінниця, 1995. – С.238-239.

5. Конопля В.М., Круц В.А., Рыжов С.Н. Указ. соч. С. 104; Черныш Е.К. Орудия труда трипольских племен // VII Международный конгресс доисториков и протоисториков. Доклады и сообщения археологов СССР – М., 1966. – С.100-105.

6. Василенко Б.А. Видобування і обробка кременю на правобережжі Верхнього Подністров'я в енеоліті // Проблеми історії та археології... – С.38-39.

7. Nitu A. Criterii actuale pentru clasificarea complexelor ceramicii si periodizarea etapelor culturii Cucuteni // Cercetarii istorice – Iasi, 1980. – XI – p.191, 193.

T.M. Tkachuk.

THE CERAMIC COMPLEX IN NEZVYSKO AND ITS RELEVANCE TO
THE GENESIS OF THE TRYPILLIAN CIVILIZATION IN HALYCHYNA,
BUKOVYNA AND PODILLYA.

The paper provides the information on the painted pottery that was found on the site of the Trypillian settlement of Nezvisko III. The ceramic finds excavated in Nezvisko-type settlements are essential to the understanding of the latest period of the Trypillian civilization's development in upper Podnestrovyie.